

RECHTEN EN PLICHTEN VAN DE HEEMKRING INZAKE HET BEHOUD VAN ONS FUNERAIR ERFGOED

IS HET "OUD KERKHOF" AAN DE NIEUWPOORTSESTEENWEG OP STERVEN NA DOOD ?

door Jan Nuytten

Al wie onlangs de oude begraafplaats heeft bezocht, al dan niet in droevige omstandigheden, zal het ongetwijfeld niet ontgaan zijn dat deze in een uiterst belabberde toestand verkeert.

De aftakeling is dermate gevorderd, dat de aanblik vergelijkbaar is met een landschap geteisterd door een langdurige oorlog. Terecht kan men zich de vraag stellen : "kan dit waardevol funerair erfgoed nog gered worden of is er reeds redding op komst ?".

De redenen voor deze langzame aftakeling zijn velerlei.

De wet van 20 juli 1971 op de begraafplaatsen en de lijkbezorging (B.S., 3 augustus 1971) en gewijzigd bij de wet van 20 september 1998 (B.S., 28 oktober 1998), heeft de eeuwigdurende concessies afgeschaft en een grote autonomie aan de gemeenteverhuden toegekend bij een concrete toepassing van voormelde wetten. Hierdoor leeft de overtuiging dat het funerair erfgoed vogelvrij is verklaard. Ruiming, verwaarlozing, vandalisme maakten van het funerair erfgoed plots een 'bedreigd' erfgoed.

Voeg daar aan toe het gewijzigde gedragspatroon van vele families. Binding met groot- en voorouders is niet meer zo groot. Meer en meer wordt er geopteerd voor crematie met het gevolg dat een grafconcessie waarin verscheidene familieleden kunnen bijgezet worden niet meer nodig is en zelfs niet meer gewenst wordt. De as wordt doorgaans verstrooid of ondergebracht in een columbarium. Verder is de mobiliteit van personen veel groter geworden. Het familiegraf opgericht in het geboortedorp van de voorouders verliest elk nut en daarenboven hebben bepaalde families geen nakomelingen. Ook de hoge kosten verbonden aan een behoorlijk onderhoud van een grafmonument hebben reeds vele generaties laten afhaken.

De opeenvolgende verantwoordelijken van de stedelijke begraafplaatsen, zowel de diverse bevoegde ambtenaren als de vele opeenvolgende stadsmagistraten, toonden weinig interesse voor deze begraafplaats. Waarschijnlijk afgeschrikt door de omvang van het werk en de financiële implicaties. Een waardevol funerair erfgoed met veel piëteit opgericht tussen 1852 en 1975, een getuigenis van de romantiek dreigt reddeloos verloren te gaan. Eén van de oudste begraafplaatsen van het land is aan het zieltogen. Tenzij !

DE WETTELIJKE BEPALINGEN INZAKE EEN GEMEENTELIJKE BEGRAAFPLAATS EN HET FUNERAIR ERFGOED

Vooreerst de voornaamste artikels uit de wet van 20 juli 1971.

Art. 7. "De concessies worden voor ten hoogste 50 jaar verleend".

Op aanvraag van ENIG BELANGHEBBENDE die erom verzoekt vóór de bepaalde termijn verstreken is, kunnen opeenvolgende hernieuwingen worden toegestaan.

De hernieuwingen kunnen enkel geweigerd worden indien de belanghebbende onvoldoende financiële waarborgen voor het onderhoud van de concessie kan voorleggen.

De Koning kan verenigingen met rechtspersoonlijkheid, opgericht met het doel de financiële waarborgen voor te leggen, erkennen en kan regels met betrekking tot die waarborgen vaststellen.

Geen hernieuwing mag voor een langere tijd dan de oorspronkelijke concessie worden toegestaan.

Art. 9. "Telkens na 50 jaar, en zonder retributie, kan de altijddurende concessie op aanvraag van ENIG BELANGHEBBENDE hernieuwd worden".

De eerste aanvraag om hernieuwing moet worden ingediend binnen een termijn van 2 jaar ingaand bij het verstrijken van het vijftigste jaar van de concessie.

Bij het verstrijken van het eerste jaar van die tweejarige termijn, maakt de burgemeester of zijn gemachtigde een akte op waarbij de belanghebbenden eraan herinnerd worden dat zij, willen zij hun recht behouden, hem een aanvraag om hernieuwing moeten doen toekomen voor de datum die in de akte is bepaald.

Deze akte wordt toegezonden aan de persoon die de aanvraag van concessie heeft ingediend of na zijn overlijden aan zijn erfgenamen of rechthebbenden.

Indien de burgemeester of zijn gemachtigde de in het vorig lid bedoelde personen niet kan opsporen, wordt een afschrift van deze akte een jaar lang zowel bij het graf als aan de ingang van de begraafplaats aangeplakt.

Is geen aanvraag om hernieuwing gedaan, dan vervalt de concessie.

Art. 11. "Het onderhoud van de graven op geconcedeerde grond berust op de belanghebbenden".

Onderhoudsverzuim dat verwaarlozing uitmaakt staat vast als het graf doorlopend onzindelijk, door plantengroei overwoekerd, vervallen, ingestort of bouwvallig is.

De verwaarlozing wordt geconstateerd in een akte van de burgemeester of zijn gemachtigde; die akte blijft een jaar lang bij het graf en aan de ingang van de begraafplaats aangeplakt.

Na het verstrijken van die termijn en bij niet-herstelling kan de gemeenteraad een einde maken aan het recht op de concessie.

Art. 26. "Wanneer aan een grafconcessie een einde wordt gemaakt, worden de niet weggenomen graftekens en de eventueel nog bestaande ondergrondse bouwwerken eigendom van de gemeente."

Alleen het college van burgemeester en schepenen regelt de bestemming van het aan de gemeente toevallend materiaal.

Het vierde lid van artikel 7, ingevoegd bij de wet van 4 juli 1973 (B.S., 18 juli 1973), werd geschrapt bij de wet van 20 september 1998 : "nochtans neemt een nieuwe termijn van dezelfde duur van rechtswege een aanvang vanaf de laatste bijzetting in een concessie."

Hierdoor werd de automatische verlenging van de concessies onmogelijk gemaakt.

De Omzendbrief van de minister van Binnenlandse Zaken van 27 januari 2000 (B.S., 10 februari 2000), geeft bijkomende toelichtingen en richtlijnen hoe de wet van 20 september 1998 moet toegepast worden.

Punt 5. "De wet van 20 juli 1971 heeft altijddurende concessies afgeschaft. De wet van 20 september 1998 heeft het hiervoor vermelde behouden.

Laatstgenoemde wet wijzigt evenwel gedeeltelijk de procedure die met betrekking tot de hernieuwing van een dergelijke concessie moet gevolgd worden.

De burgemeester moet een akte opmaken, waarbij herinnerd wordt dat het behoud van het recht op de concessie afhankelijk is van een tot hem te richten aanvraag om hernieuwing.

Voor die akte is geen speciale vorm voorgeschreven; de enige verplichte vermelding is de uiterste datum waarop de aanvraag tot hernieuwing moet zijn ingediend. De akte waarvan sprake moet worden toegezonden aan de titularis van de concessie of als hij overleden is, aan zijn erfgenamen of rechthebbenden. De opsporingen om de betrokken personen terug te vinden, dienen alleen te geschieden door middel van een bericht te verzenden naar hun door de concessiegevende gemeente laatst gekende adres.

Indien de titularis van de concessie of zijn erfgenamen of rechthebbenden nalaten de aanvraag tot hernieuwing in te dienen, mogen de BELANGHEBBENDE personen handelend optreden. De uitdrukking "ELKE BELANGHEBBENDE" MOET IN EEN ZEER RUIME ZIN OPGEVAT

WORDEN. Aldus is het best mogelijk dat, bijvoorbeeld om persoonlijke redenen van vriendschap of van ERKENTELIJKHEID, aan niet-aanverwante personen of zelfs aan ADMINISTRATIES of VERENGINGEN toegelaten wordt op te treden. De Commissie voor monumenten en natuurschoon, een vereniging voor vreemdelingenverkeer of een OUDHEIDKUNDIGE KRING zouden kunnen optreden met het oog op de bewaring van een grafmonument dat van HISTORISCH of ARTISTIEK belang is.

Ik wil erop wijzen dat de voormelde regeling alleen de altijddurende concessies beoogt. Die bijzondere regeling betreffende dergelijke concessies geldt dus niet voor de andere concessies voor een bepaalde duur.

Artikel 3 van de besluitwet van 5 september 1917 (concessies gevorderd door de Minister van Oorlog ten voordele van de Belgische en geallieerde militairen) blijft eveneens van kracht. De gemeenten die het initiatief namen op hun begraafplaatsen ereperken aan te leggen die voorbehouden zijn voor het begraven van slachtoffers van de vaderlandse plicht, mogen die perken vanzelfsprekend in stand houden. Op dat gebied is er niets veranderd.

Punt 6. Wanneer vastgesteld wordt dat er geen enkel herstellingswerk werd uitgevoerd, dan kan er een einde gesteld worden aan het recht op concessie. Er dient onderstreept te worden dat de terugneming van de concessie hier slechts FACULTATIEF is, terwijl dat VERPLICHT is wanneer er geen aanvraag tot hernieuwing is. Ik twijfel er niet aan dat de gemeenteoverheden met grote OMZICHTIGHEID van die mogelijkheid gebruik maken."

In 't kort : Gemeenten MOETEN vervallen (lees : verlopen) altijddurende concessies verwijderen en KUNNEN verwaarloosde grafvergunningen beëindigen.

Een heemkring is BEVOEGD om vervallen altijddurende concessies te verlengen, voorzover de rechthebbenden dit zelf niet doen, maar moeten dan ook instaan voor het onderhoud. Koken kost geld. Daarom wordt nu nagegaan waar eventueel de nodige financiële middelen kunnen gevonden worden.

PREMIES EN FISCALE MAATREGELEN

Het behoud en onderhoud van grafmonumenten veronderstelt een aangepast beheer.

Het decreet van 3 maart 1976 tot Bescherming van Monumenten, Stads- en Dorpsgezichten (B.S., 22 april 1976) bepaalt onder meer : "Wanneer werken van instandhouding of herstel nodig zijn om de artistieke, wetenschappelijke, historische, volkskundige, industrieel-archeologische of andere sociaal-culturele waarde van een beschermd monument te bewaren, verlenen het Vlaamse Gewest, de betrokken provincie en de betrokken gemeente hun bijdrage in de kosten van die werken, onder de voorwaarden en in de verhoudingen die de Vlaamse Executieve vaststelt.

Geïsoleerde graftekens, epitafen, grafmonumenten op gesloten of nog in gebruik zijnde begraafplaatsen komen hiervoor in aanmerking. Daarnaast kan een begraafplaats in zijn geheel worden beschermd als landschap, stads- of dorpsgezicht.

In dit verband graag een verwijzing naar de slottoespraak gehouden door voormalig Vlaams minister van Cultuur, Luc MARTENS, op de Zesde ontmoetingsdag van de Vlaamse Contactcommissie Monumentenzorg, gehouden te Antwerpen op 20 maart 1999 : "Voor de waardevolle oude Oostendse begraafplaats, aan de Nieuwpoortsesteenweg, werd reeds in 1997 een beschermingsprocedure ingeleid waarvan ik verwacht dat ze zal worden geactiveerd."

Voornoemd decreet bepaalt tevens : "Wanneer er onderhoudswerken aan een beschermd monument nodig zijn, verleent het Vlaamse Gewest een bijdrage in de kosten, onder de voorwaarden en in de verhouding die de Vlaamse regering vaststelt".

De onderhoudspremie werd ingesteld bij besluit van de Vlaamse regering van 17 november 1993 (B.S., 10 maart 1994) en wil vooral inspelen op het voorkomen van verval en het instandhouden van het monument, in afwachting van een eventuele globale restauratie.

Daarnaast kunnen eigenaars de uitgaven voor werken die zij aan hun beschermd eigendom uitvoeren, ingevolge de wet van 27 december 1984 (B.S., 3 februari 1985), aftrekken van, hun gezamenlijk belastbaar netto-inkomen, met een maximum van 1.000.000 BEF !

Hieruit blijkt dat de juridische meest aangewezen manier om de toekomst van het funerair erfgoed te verzekeren de BESCHERMING van graftekens en begraafplaatsen is. Maar dat zal niet overal een haalbare oplossing zijn, er moet worden verder gedacht.

In ieder geval kan van de gemeenten een GROTERE INSPANNING worden gevraagd dan thans door de wet wordt voorgeschreven om een belanghebbende op te sporen (en eventueel aan te sporen) voor de hernieuwing van een concessie

Daarnaast is het initiatief van bepaalde steden om vervallen concessies, waarvan de graftekens of grafmonumenten omwille van hun specifiek karakter niet werden weggeruimd, te verlenen aan nieuwe geïnteresseerden zeker navolgenswaard.

INITIATIEVEN EN REALISATIES TE OOSTENDE

Bij beslissing van 24 mei 1994 van het college van burgemeester en schepenen, en op initiatief van de toenmalige Ambtenaar van de Burgerlijke Stand, Maurice QUAGHEBEUR, werd een stedelijke commissie voor grafmonumenten opgericht. Op zijn voorstel werd door enkele vrijwilligers van die commissie begonnen aan een inventarisatie van de concessies op de oude begraafplaats. Tevens organiseerde hij een werkbezoek aan de centrale begraafplaats van Brugge, alwaar reeds belangrijke initiatieven waren genomen om al het Brugs funerair erfgoed te conserveren en te preserven. Hierover later meer.

Voornoemde schepen liet eveneens de twee gebouwtjes aan de ingang van de begraafplaats oppervlakkig restaureren en er werd een getrouwe kopie gemaakt van de ijzeren toegangspoort die volledig doorgeroest was. Volgens verklaring van de vroegere steenkapper Charles MISSIAEN (1888-1990), zou deze afkomstig zijn van de vroegere begraafplaats waar nu het Prinses Clementinaplein gelegen is.

Na de gemeenteraadsverkiezingen van 1994, werd zijn actie verder gezet door schepen van cultuur Kris en later zoon Geert LAMBERT. Na twee werkvergaderingen en twee bezoeken aan de begraafplaats werd tijdens de vergadering van 29 januari 1998 door de Ambtenaar van de Burgerlijke Stand, de heer TULPIN, de samenvatting van de inventarissen opgemaakt door de vrijwilligers enerzijds, en door zijn medewerkers anderzijds, voorgesteld. De vergadering betreurde evenwel dat in opdracht van voornoemde schepen in de voorgaande maand december enkele historische graven werden afgebroken. Hoopgevend was echter de mededeling van de schepen van cultuur "dat de begraafplaats aan de Nieuwpoortsesteenweg in zijn totaliteit is opgenomen op de lijst van de waardevolle monumenten", een bevestiging van zijn mededeling gedaan tijdens de uitreiking van de prijs van de Culturele Raad enkele dagen voordien.

Schepen LAMBERT heeft tijdens een vergadering van de commissie op 2 mei 11. gevraagd dat elk lid een voorstel zou indienen voor enerzijds dringende bewarende maatregelen en anderzijds voor een project van totale herwaardering van deze funeraire site. Een project dat vervolgens zal voorgelegd worden aan Monumenten en Landschappen.

Intussen werden er nog geen ingrijpende werken uitgevoerd op de begraafplaats en heeft de burgemeester Jean VANDECASTEELE intussen de bevoegdheid van Ambtenaar van de Burgerlijke Stand, die hem van rechtswege toekomt, teruggenomen. Via de pers konden wij vernemen dat het schepencollege de intentie heeft een intercommunaal crematorium te bouwen op een terrein gelegen langs de Nieuwpoortsesteenweg tussen de begraafplaats en het stedelijk containerpark en palende aan de Wellingtonrenbaan. De creatie van dit nieuw funerair complex zou een nieuw elan kunnen geven aan het "oud kerkhof".

Immers artikel 1 van eerder vernoemde wet op de begraafplaatsen en de lijkbezorging bepaalt: "Ieder crematorium wordt opgericht binnen de omheining van een begraafplaats of op een DAARMEDE IN VERBINDING STAAND STUK GROND en verder, "Iedere begraafplaats en ieder intergemeentelijk crematorium dienen over een urnenveld, een strooiweide en een columbarium te beschikken"

In concreto , indien er een crematorium komt naast het "het oud kerkhof", moeten er ook op kwestieuze begraafplaats de wettelijke voorzieningen aangelegd worden. Wat dus ook impliceert dat er graven dienen geruimd te worden voor de aanleg van voornoemde voorzieningen, gezien er op deze begraafplaats geen "ongebruikt" terrein voor handen is. Het ontbreken van een afdoend afwateringssysteem zou evenwel de aanleg van de wettelijke voorzieningen kunnen bemoeilijken. Het is evenwel zo dat in een tweetal perken (6 en 8) quasi alle grafmonumenten door de tand des tijds tot puin herleid werden. Tevens is de concessietijd van de meeste van de aldaar gelegen graven verlopen. Een eventuele totale opruiming van deze perken voor de aanleg van de wettelijke voorzieningen zal het globaal aanzicht van de begraafplaats ongetwijfeld ten goede komen. Een urnenveld en een strooiweide bestaan hoofdzakelijk uit gras en aanplantingen, terwijl de groenvoorziening voor het ogenblik quasi onbestaande is. Geen enkele restauratie of ingreep kan deze totaal verloederde perken nog redden. Indien daarenboven het niveau op deze plaats met een dertigtal centimeter wordt verhoogd, is daarmee ook het probleem van wateroverlast op die plaats verholpen.

HET PIONIERSWERK VAN DE STAD BRUGGE

De stad Brugge beheert dertien begraafplaatsen allen gesierd met een waardevol funerair erfgoed. Reeds in 1978 werd het initiatief genomen een stedelijke commissie voor grafmonumenten op te richten. Daardoor zijn tijdens de voorbije twintig jaar heel wat projecten gerealiseerd en werd een degelijk conservatiebeleid ontwikkeld.

Nog vóór de oprichting van de commissie was er reeds gestart met de opmaak van een inventaris van alle graftekens. De nog leesbare teksten werden op steekkaarten gezet en enkele grafmonumenten gefotografeerd. Deze inventaris is een waardevol basisdocument, onder meer omdat sommige teksten inmiddels al onleesbaar zijn.

Bij de instelling in 1978 van de commissie werd een basisnota goedgekeurd waarin de selectiecriteria voor verwijdering of behoud zijn bepaald. De aandacht ging vooral uit naar het oudste gedeelte van de centrale begraafplaats (Steenbrugge-Assebroek) dat als een te beschermen site werd aangeduid. Ook werd de beslissing herroepen van de volledige afbraak van het oude kerkhof rond de kerk van Sint-Kruis met een uniek ensemble waardevolle 19de-eeuwse graftekens.

Naar het idee van de commissie werd op de centrale begraafplaats een lapidarium gebouwd (in 1984 bekroond met de baksteenprijs voor architectuur). Aanvankelijk was het de bedoeling er losse elementen van verdwenen grafstenen onder te brengen of zelfs volledige zerken die niet in situ konden bewaard blijven. Naderhand werd er een permanente didactische tentoonstelling over de diverse aspecten van het funerair erfgoed ondergebracht.

Tevens werd in samenwerking met de Brugse Heemkring Maurits Van Coppenolle in 1993 een bezoekersgids uitgebracht en gepubliceerd als een speciale aflevering in het tijdschrift "Brugs Ommeland". Naast een algemene inleiding over de verschillende aspecten van het funerair patrimonium, vindt men er een beschrijving van zestig geselecteerde graftekens met biografische gegevens en een te volgen uitgestippelde route.

De grootste verwezenlijking van de commissie is ongetwijfeld in samenwerking met de Stad Brugge de restauratie en de conservatie van graftekens in het bezit van het stadsbestuur omdat door de belanghebbende geen aanvraag tot hernieuwing werd ingediend. Niet minder dan 126 grafmonumenten kregen een onderhouds- of restauratiebeurt voor een bedrag van 15 miljoen BEF. Op de stadsbegroting wordt daarenboven jaarlijks 2 miljoen BEF voor instandhoudingswerken.

Ook grafmonumenten nog in privé bezit, omdat de concessietijd nog niet verlopen is of hernieuwd werd, kunnen rekenen op een financiële tussenkomst van 50% van de totale kostprijs van de restauratie (exclusief BTW) met een maximum van 100.000 Bf.

Maar de meest originele, effectieve en kostenbesparende maatregel is art. 63 van de politieverordening op de begraafplaatsen. Aldus kan een grondconcessie die vervallen is ingevolge de wet van 20 juli 1971 vervangen worden door een nieuwe grondconcessie voor de duur van 50 jaar. De commissie selecteert de grafmonumenten die hiervoor in aanmerking komen. De nieuwe concessiehouder kan er bijgezet worden maar moet het grafmonument restaureren en de namen van de overledenen die er oorspronkelijk in begraven werden, moeten op het monument zichtbaar blijven. De problematiek en het zoeken naar aanvaardbare oplossingen voor het aanbrengen van de namen van de nieuwe bestemmelingen wordt door de commissie begeleid. Voor het stadsbestuur is dit een zeer interessante formule. Ten eerste wordt er een nieuw concessiegeld geïnd, en ten tweede de kosten van de restauratie vallen ten laste van de nieuwe concessiehouder. De oorspronkelijk begraven lijken worden door het stadsbestuur ontgraven en naar een ossuarium overgebracht. Ook wordt de grafkelder hygiënisch gereinigd en zonodig hersteld.

Al deze initiatieven hebben een grote bijdrage geleverd tot de herwaardering van de stedelijke begraafplaatsen, oases van rust en meditatie. Opmerkelijk voor Brugge is de toenemende aandacht voor het funerair erfgoed en de duidelijke appreciatie van de bevolking.

Dit merkwaardig reglement werd naderhand reeds overgenomen door de stadsbesturen van Gent en Hasselt.

BESLUIT

Uit het voorgaande blijkt dat een heemkring op diverse vlakken initiatieven nemen kan. Bijvoorbeeld op basis van de inventaris opgemaakt door de stedelijke commissie grafmonumenten en de begrafenisdienst kunnen drie lijsten van verlopen concessies worden opgemaakt. Een eerste van deze die ofwel niet in aanmerking komen voor conservatie omwille van hun gebrek aan culturele, architectonische of historische waarde en bijgevolg kunnen afgebroken en weggeruimd worden.

Een tweede van de grafmonumenten die een onbetwistbare architecturale waarde hebben, maar waarin totaal onbekenden zijn bijgezet. De concessies zouden dan kunnen door het stadsbestuur opnieuw worden vergund onder dezelfde voorwaarden als voorzien in art. 63 van de Brugse politieverordening (zie hierboven).

Een derde lijst zou bestaan uit grafconcessies waarvan zowel het monument als de overledenen zouden bewaard worden. Deze verlopen concessies zouden vervolgens hernieuwd worden door de heemkring omdat de commissie grafmonumenten over geen rechtspersoonlijkheid beschikt. Tenzij natuurlijk het stadsbestuur de commissie zou omvormen tot een vereniging met rechtspersoonlijkheid of een regie. Voor het behoud van deze derde reeks graven zou de stad, naar analogie met Brugge, ook de nodige fondsen moeten voorzien en uitkijken naar de wettelijk voorziene subsidies.

Hoe dan ook, de maatregelen genomen door Brugge, Gent en Hasselt hebben het goede neveneffect gehad dat een aantal families spontaan hun familiegraf hebben opgeknapt.

Daarnaast kan het stadsbestuur de oude begraafplaats een nieuwe toekomst schenken door de terreinen vrijgekomen door het wegruimen van grafconcessies een gewijzigde bestemming te geven. Immers door zijn unieke ligging in de nabijheid van de zee en in een groenzone en tevens dicht bij het stadscentrum, wordt het mogelijk deze begraafplaats uit toe bouwen tot een publiek MEMORIAAL met een speciaal statuut en beheerd door bijvoorbeeld een speciaal daartoe opgerichte VZW. Het is perfect mogelijk aan deze begraafplaats een speciaal statuut te geven en dit overeenkomstig het arrest van de Raad van State van 7 juli 1975 (het zogenaamde arrest Kinrooi).

Een waar sacraal oord waar nabestaanden de nagedachtenis van hun dierbaren kunnen vereeuwigen met het planten van een boom, het plaatsen van een rustbank, het aanbrengen van een naamplaat op een daartoe bestemde zuil. De opbrengsten gegenereerd door de verkoop van deze aandenkens en herverkoop van "oude" concessies kunnen gebruikt worden voor de renovatie van deze site in het geheel en van de "weershouden" grafmonumenten in het bijzonder.

Zodoende zal een merkwaardige getuigenis van een voorbije funeraire cultuur voor de komende generaties bewaard blijven in immer evoluerend openluchtmuseum.

TER OVERWEGING

Het eren van de doden, onafhankelijk van om het even welke levensbeschouwing, behoort tot het wezen van onze cultuur. De wijze waarop een samenleving met de dood en de doden omgaat, toont tevens aan hoe over het bestaan en de mens zelf wordt gedacht binnen diezelfde samenleving. Het funerair erfgoed dwingt dan ook respect af omdat het naar de mens verwijst.

Met betrekking tot deze respectvolle houding tegenover het leven, die zich weerspiegelt in dezelfde houding tegenover het funerair erfgoed, is er een mooi spreekwoord uit Madagascar dat in deze context zeer toepasselijk is : "Wie een land zoekt waar geen grafstenen zijn, komt in een land van menseneters terecht".